

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN/ICCH: 2149 - 9225

Yıl/Year/Год: 6, Sayı/Number/Номер:
25, Aralık/December/Декабрь 2020,
s./pp. 727-740

Geliş/Submitted/ Отправлено: 25.10.2020

Kabul/Accepted/ Принимать: 22.12.2020

Yayımlanma/Published/ Опубликованный: 25.12.2020

10.29228/kesit.47945

Araştırma Makalesi
Research Article
Научная Статья

Süreyya DOĞAN

Kırıkkale Üniversitesi Rektörlüğü

Türkiye

sureyyadgn@gmail.com

 ORCID 0000-0001-8868-212X

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA BUKET UZUNER'İN KURMACA ESERLERİNDE GELENEK VE KADIN¹

TRADITION AND WOMAN IN TERMS OF SOCIAL GENDER IN BUKET UZUNER'S FICTIONARY WORKS

Öz: 18. yüzyılın sonlarında kadınlara erkeklerle iş, aile ve yasal haklar açısından eşit olanaklar elde etmek düşüncesiyle başlatılan feminist hareket, edebiyat eleştirisine de yeni ve farklı bir bakış açısı getirmiştir. Feminist edebiyat eleştirisinin amacı, cinsiyet rollerinin doğal farklılıkların olması gerekenden daha fazla farklılaştırılmasında erkek egemen ideolojinin belirlemelerini tespit etmektir. Feminist eleştiri araştırmacılara edebiyattaki kadın karakterleri yorumlama, metinlerin dillerindeki cinsiyetçi öğeleri saptama, yazarların bakış açılarındaki tek yanlılıklara dikkat çekme ve kadın yazarların yapıtlarının yeniden değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu çalışmada son dönem Türk edebiyatının önemli isimlerinden Buket Uzuner'in romanları ve hikâyeleri incelenerek, Uzuner'in geleneksel Türk toplum yapısını, toplumsal cinsiyet ve kadın meselelerini nasıl işlediği görünür kılınmaya çalışılacaktır. Türk edebiyatında sınırlı incelemelerin ötesine geçmeyen feminist edebiyat eleştirisi merkeze alınarak, bu eleştiri etrafındaki kavram, değer

¹ This study is based from the prepared doctoral thesis of the first author./Bu çalışma, yazarın hazırlanmakta olan doktora tezinden üretilmiştir.

Cite as/Atıf: Doğan, S. (2020). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Buket Uzuner'in Kurmaca Eserlerinde Gelenek ve Kadın. *Kesit Akademi Dergisi*, 6 (25): 727-740. <http://dx.doi.org/10.29228/kesit.47945>

Checked by plagiarism software. Benzerlik tespit yazılımıyla kontrol edilmiştir. CC-BY-NC 4.0

ve algılamalar Buket Uzuner'in romanlarında ve hikâyelerinde tespit edilip değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Buket Uzuner, Kadın, Toplumsal Cinsiyet

Abstract: Feminist movement, which was started at the end of the 18th century with the idea of providing women with equal opportunities as men with regards to profession, family, and legal rights, brought a new perspective to literary criticism. The aim of feminist literary criticism is to detect identifications of male-dominant ideology on over-differentiating natural differences of gender roles. Feminist criticism allows researchers to understand woman characters, assign sexist elements in texts, attract attention to unilateralism in authors' viewpoints, and to reassess woman authors' works. By examining Buket Uzuner's novels and stories, who is a very important person in late Turkish literature, this study aims to present how Uzuner handles Turkish social structure, social gender, and woman-related issues. Focusing on feminist literary criticism which is unable to go beyond limited research in Turkish literature, concepts, values, and perceptions regarding this criticism will be detected and evaluated in Buket Uzuner's novels and stories.

Key Words: Buket Uzuner, Woman, Social Gender

GİRİŞ

Toplumsal Cinsiyet ve Geleneksel Toplumlarda Kadın Olmak

İnsan davranışları, yetiştiği sosyal ve kültürel ortamlara göre şekillenir. Toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği düşüncesinden hareketle feminist araştırmacılar, kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin temelinde biyolojik farklılıkların olduğu fikrine karşı çıkmaktadırlar. Toplumsal cinsiyet kavramının ifade ettikleri biyolojik cinsiyetin ifade ettiklerinden farklıdır. Toplumsal cinsiyet kültürüne göre farklılık gösterebilir. Çünkü her toplumda kadın ve erkeğe uygun görülen roller değişmektedir. *"Toplumsal cinsiyet toplumsal pratiklere gömülü halde bulunan eril ve dişil davranış normları ve insanların bu normların etkisiyle sonradan edindiği alışılmış eyleme biçimlerinden oluşur"* (Stone, 2016: 107). Cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) kavramları feminist kuramcılar için oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet, sosyal ve kültürel olgular eşliğinde şekillenirken cinsiyet, biyolojik olanı işaret eder. Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmalar, kadın ve erkek arasındaki rol dağılımına ilişkin eşitsizliğin temelinde biyolojik farklılıkların değil toplumsal beklentilerin ve ataerkil toplum yapısının etkili olduğunu ortaya koymuştur. Toplumsal cinsiyet rolleri, kültürel olarak kodlanıp zamanla içselleştirilen rollerdir. Simone de Beauvoir'ın *"Kadın doğulmaz, kadın olunur"* (1993: 231) cümlesi bu durumu özetler niteliktedir.

Erkek egemen zihniyetin hâkim olduğu geleneksel toplumlarda, cinsiyet eşitsizlikleri daha belirgindir. Bu toplum yapısında iktidar, ortak erkeklik değerlerine sahip erkeklerin kontrolü altındadır. Ataerkillik, feministler tarafından erkek egemenliğini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kadınların ezilmesinin ve ikincil bir konumda olmasının sebebi hayatın her alanına sirayet eden erkek egemen zihniyettir. Bu zihniyet, aynı toplum içindeki farklı erkeklik anlayışına sahip erkekleri de kadınlar gibi ötekileştirmektedir ya da bu erkekleri egemen erkek değer-

lerine boyun eğmek zorunda bırakarak sistemin parçası hâline getirmektedir. Çünkü sistemin parçası olmak onların faydasıdır. Aksi takdirde onlar da egemen erkeklerden bir alt kategoride hemen kadınların üzerinde bir yerde konumlandırılırlar. Serpil Sancar, *“Erkeklik: İmkânsız İktidar”* adlı eserinde erkek egemen zihniyeti “hegemonik erkeklik” kavramı etrafında açıklayarak farklı erkeklik deneyimlerinin anlamını da bu çerçevede sorgulamaktadır. Hegemonik erkeklik, *“beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, orta yaşta, tam gün iş sahibi erkeğin özelliklerine denk düşer”* (Sancar, 2016: 27).

Toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileri incelendiğinde erkeklerin çıkarlarının gözetildiği bir sisteminin inşa edildiği görülür. Bu sistemin denetimi elbette hegemonik erkeklik tanımına uyan erkekler tarafından gerçekleştirilir. Sistemin işleminde cinsiyete dayalı iş bölümü oldukça önemlidir. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınları sınırları belli alanlara hapsederken erkeğe uçsuz bucaksız kamusal alanı uygun görür. Kamusal alanın olanakları sistemin devamlılığını sağlar. Paranın yönetimi, siyaset, ordu hatta din ve daha birçok şey erkeğin istediği doğrultuda şekillenir. Toplumsal cinsiyet ve iktidar ilişkileriyle ırk, sınıf, cinsiyet farkları ve cinsellik gibi kavramların iç içe geçtiği görülür. Farklı erkeklik anlayışları mümkünken kadınların, erkek egemen anlayışa verdiği onayla toplumsal cinsiyet ve iktidar arasındaki ilişki daha da sağlamlaşır.

Cinsler arasındaki farklılıklar toplumsal ilişkiler ağı içerisinde yeni anlamlar kazanır. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde yaratılış söylemi de bir etkidir. Kutsal kitapların yaratılışa dair verdiği bilgilerde ilk insanın erkek olması, varlıkları adlandırma görevinin erkeğe verilmesi, bilginin aktarıldığı cinsin erkek olması bu anlamda önemlidir.² Adlandırma ve varoluş arasındaki ilişki yadsınamaz. *“Adı olmayan hiçbir şey varolamaz; ad, varoluş demektir”* (Berktaş, 2012: 52). Bu bağlamda dini söylemleri belirleyenlerin ve yorumlayanların çoğunlukla erkekler olduğunu da göz ardı etmemek gerekir. Ataerkil toplumlarda davranış kalıplarının meşrulaştırılıp içselleştirilmesinde ve yaygın hâle gelmesinde dini söylemlerin etkisini saptamak hiç de zor değildir.

Ataerkil aile düzeninde erkeğin özel mülkiyeti varsayılan, nesneleştirilen kadının asıl vazifesi, erkeğe hizmet etmektir. *“Onu bir mal gibi sahiplenen ve vahşice kıskanan egemen erkek, onu bin tür kuralla kuşatır. Erkeğin toplumsal ilişkileri, hizmetleri ve gerçek bir hayatı varken, kadın o kadar sakınılmıştır ki, bu onun insanca gelişmesini engellemiştir”* (Donovan, 2013: 101). Hayatın birçok alanına yayılan bu hizmet zorunluluğu, kadının kimliğini inşa etmesini ve muhafaza etmesini zorlaştırmaktadır.

Ataerkilliğin Kadın Kahramanlar Üzerinden Temsili

² Kur'an-ı Kerim'de varlıkların adlandırılması Tevrat'taki anlatımdan farklıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu mesele Bakara Suresi 31-32-33. ayetlerde şöyle ifade edilmiştir: (31) *“Ve Âdem'e bütün isimleri öğretti. Sonra bunları meleklere gösterip ‘Sözünüzde doğru iseniz şunların isimlerini bana söyleyin’ dedi. (32) ‘Seni tenzih ederiz! Bize öğrettiğinden başka hiçbir bilgimiz yoktur. En kâmil ilim ve hikmet sahibi şüphesiz sensin’* cevabını verdiler. (33) *“Ey Âdem! Bunların isimlerini onlara bildir”* dedi. Bu husus, Tevrat'ta *“Ve Rab Allah dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım. Ve Rab Allah, her kır hayvanını ve göklerin her kuşunu topraktan yaptı; ve onlara ne ad koyacağını görmek için adama getirdi; ve adam her birinin adını ne koydu ise, canlı mahlukun adı o oldu. Ve adam bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve kır hayvanına ad koydu...”* (Tekvin, Bap 2) cümleleriyle ifade edilmiştir.

Türk edebiyatının önemli yazarlarından Buket Uzuner'in kaleme aldığı eserler, "kadın edebiyatı" içerisinde değerlendirilebilecek nitelikte eserlerdir. Burada kadın edebiyatı ifadesi, "...cinsiyeti kadın olan yazarın kadınlığını unutmadan kaleme aldığı yazınsal metinler anlamına gelir" (Atasü, 2001: 33). Eserlerinde feminizmin önelediği konular üzerinde duran aynı zamanda da bir kalıba sığdırılmak istemeyen Uzuner, edebî bir otopsi çalışması olarak nitelendirdiği *Gümüş Yaz Gümüş Kız* adlı eserinde "Bir gruba ait olmak, örneğin feminist yazar, solcu yazar, hapisteki romancı gibi tek kalıba dökülmüş dar bir alana sıkışmayı hiç arzu etmedim. Elbette ırkçılığa karşı olan her yazar gibi ben de feministim" (Uzuner, 2002: 58) cümleleriyle bu konudaki düşüncelerini dile getirmiştir.

Buket Uzuner, farklı dergilerde yayımlanan hikâyelerinin ardından 1986'da *Benim Adım Mayıs* adlı ilk hikâye kitabını çıkarır. 1988'de ikinci hikâye kitabı *Aynı En Çıplak Günü* yayımlanır ve Uzuner daha geniş kitlelere ismini duyurmayı başarır. Bu eserlerine sonraki yıllarda *Güneş Yiyen Çingene*, *İki Yeşil Su Samuru*, *Balık İzlerinin Sesi*, *Karayel Hüzünü*, *Şairler Şehri*, *Kumral Ada Mavi Tuna*, *Gelibolu*, *Şiirin Kızkardeşi Öykü*, *İstanbulcular*, *Yolda*, *Su*, *Toprak*, *Hava* kitaplarını ekler. Uzuner'in hikâyelerinde ve romanlarında kadın kahramanların, birey olma, kendini var etme sürecinde erkek egemen zihniyetle mücadele ettikleri görülür. Aynı zamanda bu eserlerde mücadeleyi seçmek yerine bu zihniyete teslim olan kahramanlara da değinilerek farklı kadınlık hâlleri sorgulanmaktadır.

Benim Adım Mayıs kitabındaki "Vehbi Şanlı'nın Faust Tutkusu" adlı öyküde annesi dışında hiç kimse tarafından seilmeyen Vehbi Şanlı'nın dört evliliği ve kadınlara ilişkin düşüncelerine yer verilmektedir. Kahramanın çocukluğuna dair satırlarda annesi aracılığıyla bir kuşak önceki kadınların evliliğe ve hayata bakışına da değinilmektedir. Vehbi Şanlı'nın annesi sık sık dayak yemesine rağmen evdeki düzenin en iyi şekilde sürdürülmesi için elinden geleni yapan, ataerkil düzenin bastırıldığı, suskun kadınlardan birisidir. "Annesi hiç aksatmadan beş çocuğunu tertemiz giydirir, kocasına meze sofrası hazırlar, hepsinin üstüne titrerdi" (Uzuner, 2016: 40). Vehbi Şanlı'nın babası saygın bir adamdır. Bu saygınlığını ise "Dayak cennetten çıkmadır," deyip, önce annesini, sonra beşini sıradan geçirmesine" (Uzuner, 2016: 41) borçludur. Geleneksel toplumlarda baba, gücü elinde bulunduran, karısına ve çocuklarına istediği gibi davranma hakkına sahip muktedir kimliğiyle karşımıza çıkar. Bu kimliğin bileşenlerinden biri de babanın dövmeden önce sığındığı ve söylediği cümlede gizlidir.

Vehbi Şanlı, babasından aldığı felsefeyi geliştirdiğini düşünen, babasının gölgesinde can bulan bir kahramandır. Onun gözünde kadın, etiyle var olan, salt cinselliği çağrıştıran bir varlıktır. Kadınlarda vücut ve yüz güzelliği arayan Vehbi, kadınların çalışmasını yanlış bulan erkeklerdendir. "Kadınlara güzel evler, zarif giysiler, ince, hafif işler yaraşır" (Uzuner, 2016: 44) diyen kahraman, kadınların resim, edebiyat, müzik ve botanikle ilgilenmesi gerektiğini düşünür. Vehbi Şanlı da tıpkı babası gibi ataerkil zihniyetin kadına uygun gördüğü kalıpları eşlerine giydirmeye çalışan, eğitilmiş olmasına rağmen zihniyet dönüşümünü gerçekleştiremeyen kahramanlardandır. Kadınlara güzel evleri layık gören bu zihniyet, aslında kadınları o evlere hapsedmenin telaşındadır. Zarif elbiseler içinde görmeyi hayal ettikleri bu kadınların erkeklerin alanına girmeyen iş alanlarında olması tercih edilmektedir. Bu zihniyet, kadına ve erkeğe belli kalıplar ve alanlar sunarken kadını duygusal bir varlık olarak kodlar; edebiyat, sanat gibi alanları kadınlara bırakır. Erkek fiziksel güçle birlikte tanımlanırken akıl, bu tanımın farklı bir cep-

hesini ifade etmek üzere her daim kullanılmıştır. "...erkeklik tanımının içinde her zaman akıl, mantık, iradeye dayalı –kadınlarda olmadığı varsayılan- yetenekler erkekliğin ayırıcı özellikleri olarak tescil edildi" (Sancar, 2016: 73).

"Bir Kadın Yazarın Satış Rekorları Kıracak Kitabı" adlı hikâyede geleneksel toplumların cinselliği bastırarak yok saymasının, birey üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çekilmektedir. Cinsellik, yasak ve ayıp sözcükleriyle dile getirilirken hem kadın hem erkek için belli bir yaşa kadar tehlikeli kabul edilmektedir. Bilhassa kadın için çok daha tehlikeli bir alandır; çünkü kadın söz konusu olduğunda namustan da bahsedilmektedir. Bir savaş romanı yazmak isteyen kadın yazarın zihni, tanıdığı insanların ona yazması için önerdiği konularla doludur. Çok satacak bir roman mı yoksa geleneksel toplum yapısı içerisinde sıkışmış bireyleri mi yazmalıdır? Bu ikilemi yaşayan yazar aracılığıyla Uzuner, kadına dair meselelerin başka meselelerin gölgesinde kalmasını "Hep önce başka bozuk şeyler düzelsin; kadınların sorunlarına, cinsel eğitimsizliğe daha sonra sıra gelecek di mi" (Uzuner, 2016: 62) cümlesiyle eleştirmektedir.

Ayın En Çıplak Günü adlı kitap, "Bir Erkeğin Dayanılmaz Bilinçaltı Tutkusu" adlı hikâyeye başlar. "Kadın olmak kötü bir şey midir?" sorusuna cevap arayan Uzuner'in kadına dönüşen erkek kahramanı Ömer, bu durumun kurgu eserlerdeki örneklerini hatırlarken bir yandan da bu toplumda kadın olmanın, feminist olmanın, bir erkek olarak kadın haklarını savunmanın zorluklarını düşünür. Ömer, kadın bedeniyle sokağa çıktığında bir kadının başına gelebilecek olası tehlikelerle bir bir karşılaşır. "Kara bıyıkları altında sarı dişleriyle sırttan yüzler" (Uzuner, 2010: 9) gören Ömer, kalçasında ve göğsünde hissettiği yabancı eller karşısındaki şaşkınlığını "Ne oluyor lan!" (Uzuner, 2010: 9) diye bağırarak açığa vurur. Kocaman kahkahalarla daha bir iştahla gülen kara bıyıkları altındaki sarı dişleriyle bu erkekler, kadına dışarıda hayat hakkı tanımayan ataerkil toplumun sert yüzünü temsil etmektedir. Kirli yüzlerin, arkasından "Kaçma kekkik, nereye gidiyorsun bebek... Yalasadık kız... Gene kime vermeye gidiyorsun şillik..." (Uzuner, 2010: 10) diye bağırdıklarını duyar. Sokağa çıkan her kadını taciz etme hakkını kendinde gören zihniyetin kirliliği, cinselliği çağrıştıran ifadelerde açığa çıkar. Küfür, karşı tarafın kimliğini zedeleyici bir özelliğe sahiptir; küfre maruz kalanı değersizleştirirken bireyi şiddetin başka bir yüzüyle karşı karşıya bırakır. İktidar ilişkileri bağlamında küfür eden kişi, gücü elinde bulundurandır. Dilin tarafsız olmadığı göz önünde bulundurulduğunda geleneksel toplumlarda dilin küfür içeren ifadelerinin kadını aşağılayıcı bir tona sahip olduğu çok açıktır. "Kültürümüz cinsel eylemi, kadımla ilintisi bağlamında hor görür ve cinsel eylem içindeki kadını aşağılar, mahkum eder. Bu iddiaya, bir halkın ruhunun en güzel aynası, toplumsal bilinçaltının doğrudan ürünü olan dil, müthiş bir cinsel küfür ve argo negatif zenginliğiyle dilimiz, Türkçe tanuktur" (Atasü, 2001: 260)! Geçmişin izlerini taşıyan bu dil, ataerkil toplumun bilinçaltını yansıtmaktadır. Dilin işlevi düşüncelerin aktarılmasıyla sınırlı değildir; dil aynı zamanda düşüncenin şekillenmesinde de etkilidir. Bu nedenle feministler, ataerkil ideolojinin temelini dilde olduğu görüşünden hareketle bir kadın dili oluşturmanın zorunluluğundan bahsederler. Dil, öznenin toplumsal cinsiyetinin oluşturulmasındaki en etkili araçtır. Hem erkek hem de kadın, cinsiyetin kültürel belirlenimi noktasında dile mahkûmdur. Bu mahkûmiyet J. Lacan'ın dile dair görüşleri çerçevesinde açıklığa kavuşturulmaktadır. Çocuk pre-ödüpal dönemden ödüpal döneme geçerken anneyle olan bütünlüğünü yitirir. Kaçınılmaz olan bu kopuş, özneliği inşa etmeye yardımcı olurken aynı zamanda bütünlüğe duyulan özlemi de açığa çıkarır. Birey, pre-ödüpal evreye dönmek ve o bütünlüğe yeniden

sahip olmak isteyecektir; ancak bu mümkün değildir. İçinde bulunulan durumu telafi etmenin tek aracı dildir ve bu dil babanın dilidir. Erkekler babanın dilini sahiplenerek erkek egemen söylemi kurarlar; pre-ödüpal döneme ilişkin arzusunun telafisini, sahip oldukları güçle yaparlar. Kadınlar ise sürekli bir bütünlüğe sahip olduğunu sandıkları erkek egemen söyleme ulaşma çabasıdadırlar. *"Dili belirleyen erkek, toplum yaşamının diğer bütün kurallarını da belirler; Baba'nın Kanunu'nun (yani dilin) egemen olduğu bir dünyada kadının kültürel cinsiyeti bu söylemin keyfiliği içinde üretilir durur"* (Parla, 2009: 31).

Ömer bir kadın olarak yaşamının zorluğunu bindiği takside uğradığı tacizle bir kez daha anlar. Sanat Köşkü adını taşıyan bir mekâna giden Ömer, kendisini Ayşe olarak tanıtır; buranın müdavimlerinin sokakta gördüğü erkeklerden farklı olduğuna inanmaktadır. Ancak gecenin sonunda yaklaştığı Çetin'in evinde kadının aşığılanmasına gerçekleşemeyen cinsel birliktelikle yeniden tanık oluruz. Gerçekleşemeyen bu birlikteliğin sorunlu tarafı yine kadındır. Bu kez de ilerleyen yaşına rağmen bakire olduğu için eleştirilir. Bu ikilem, kadının erkek egemen düzende aşığılanması için hep bir sebep olduğu gerçeğinin göstergesidir.

"Bir Kadının Yaşamında En Önemli İki Şey" adlı hikâyede çocukluktan kadınlığa sağlıklı bir geçişin geleneksel toplumlardaki zorluğuna *"Bekâret ve annelik bir kadının yaşamındaki en önemli iki şeydir"* (Uzuner, 2010: 60) cümlesiyle değinilmektedir. Böyle bir toplumda kadının saygınlığı bir erkeğin kattığı ya da yok ettiği namusla başlar veya biter. Geleneksel toplumların namus anlayışı, kadın bedeni üzerinde erkeğin tahakküm kurmasını sağlar. Toplum kadın cinselliğinin denetiminde söz sahibidir. Aile, akrabalar hatta komşular kadının cinsel arzularını ne zaman, nasıl ve kiminle yaşaması gerektiğine karar verme hakkını kendinde görür. Kadın bedeni denetim altına alınarak kadın, kendi bedenine yabancılaştırılır. Kendi bedenine yabancılaşan kadından toplumun başka beklentileri de vardır: Annelik. Kutsallık atfedilerek yüceltilen annelik, toplumun kadın için belirlediği en önemli görevdir. Erkek egemen toplumlarda kadınların esas işlevi kabul edilen doğurganlık, kadına toplumda ayrıcalıklı bir yer verirken aynı zamanda onun farklı alanlardaki üretici rolünün göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Kadın cinselliğinin baskılanması ve kadının kendine yabancılaştırılması hikâyenin kahramanı Müge'nin *"Onun bedeni, cinselliği ve aklı birbirinden ayrı yaşıyor sanki. Sevişirken inanılmaz bir dişi, konuşurken cinsiyetsiz bir insan. Köpüksüz bir Türk kahvesi gibi. Lezzetli ama köpüksüz..."* (Uzuner, 2010: 62) cümlelerinde köpüksüz Türk kahvesi benzetmesiyle somutlaştırılmaktadır. Uzuner bu hikâyesinde kadın cinselliğine ilişkin sorunları, bedeni ve aklı birbirinden ayrı yaşayan Müge'yle örneklendirmektedir.

"Yerli Filmlerle Büyümüş Kız Çocuklarından Birisi" adlı hikâyede toplumsal cinsiyet rollerinin benimsenmesinde yerli filmlerin etkisinden bahsedilmektedir. Yedi yaşındaki kız çocuğunun izlediği filmlerdeki insanlar, evlilikler gerçek hayattakinden çok farklıdır; çocuk, izlediği filmlerden birinde evlenmeden bir erkekle beraber olan kadının neden sürekli *"Mahvoldum ben!"* (Uzuner, 2010: 132) diye inlediğine bir türlü anlam veremez. Bir erkeğin bir kadını mahvedebileceği düşüncesi, çıplak erkek ve kadın bedeni küçük kızın kulağına takılan cinsellik, kötü, pis, günah gibi sözcükler, cinsellikle mahvolmak arasında ilişki kurmasına, toplumdan öğrendiklerini film aracılığıyla pekiştirip bilinçaltının derinliklerine işlemesine neden olur. Hikâye, sanatın egemen erkek söylemini yeniden üretip daha etkin bir şekilde kabul görmesini,

sinema örneğinden hareketle ifade etmektedir.

Buket Uzuner'in bir diğer hikâye kitabı "*Şiirin Kızkardeşi Öykü*"dür. Kitaba adını veren ilk hikâyede baba-oğul ilişkisinin toplumsal cinsiyet rejimindeki etkilerine yer verilmektedir. Geleneksel toplumlarda baba-oğul ilişkisi çoğu zaman gerilimli ve sevgisizdir. Hikâyede babasını sevmeden büyüyen ve onu zamansız kaybeden bir erkek çocuğunun, eleştirmesine rağmen babasından tevarüs ettiği huyları nedeniyle bir ailenin hayatını mahvetmesi anlatılmaktadır. Babanın benimsediği erkeklik değerlerinin, istemeseler de çocukları etkisi altına alabileceği, eril tahakkümün babadan öğrenildiği gerçeğinin altı çizilmektedir. Bütün bu gerçeklere rağmen erkekliğin tamamen babadan öğrenildiğini varsaymak da mümkün değildir. "*Erkek arkadaş grupları, görsel imgeler, erkek eğlence dünyasının değerleri gibi birçok faktör bu erkeklik değerleri üzerinde etkili oluyor*" (Sancar, 2016: 125-126). Baba-oğul ilişkisinin otorite kurma ve erkek çocuğunun toplumda kabul görece davranışlar kazanmasını sağlamak üzere yaşanması oğullar ve babaları arasında duygusal kırılmalara sebep olmaktadır. Babanın erkek çocuk üzerinde baskı kurarak kendi bildiği doğrulara yönlendirmesi, sorunlu erkeklik anlayışlarına zeminin hazırlamaktadır. "*Babasından nefret etmeden hizaya sokulmuş bir oğul olabilir mi? Hizaya sokulmadan, babaya ait düzenin parçası olmadan yirmi yaşına kadar nefes almaya izin verilir mi bizim buralarda sanki*" (Uzuner, 2004: 7) cümleleriyle yazar, egemen erkeklik anlayışlarının babadan oğula geçtiği düşüncesini vurgularken bütün erkeklerin bu süreci yaşadığını ifade etmektedir. Erkeklerin ilerleyen yaşlarında babalarını anlamaya başlamaları, egemen erkeklik anlayışlarını onayladıklarını ve sürdürdüklerini göstermektedir. Küçük bir kasabada geçen olaylar, kahramanın babası ve babanın karşısında konumlandırılan Çetin öğretmen aracılığıyla iki ayrı aileden hareketle toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenildiği gerçeği işaret edilmektedir. Takdir-i ilahi gereği erkeğin akıllı, güçlü; kadın ve çocukların ise zayıf ve saf olduğuna inanan babaya göre "*erkekler, dünyayı, memleketi, kasabayı, köyü, evi, çoluk çocuğu yönettikleri için işleri zordur*" (Uzuner, 2004: 44). Gitar çalan, sürekli okuyan, oğlunun adını Şiir koyan bıyiksız Çetin öğretmen, bilinen davranış kodlarına uymadığı için kasabalıların gözünde hep bir yabancısıdır ve 'baba'ya göre "*karı gibi*"dir (Uzuner, 2004: 21).

Adının Ahmet Recep oluşunu sorgulayan kahraman, isminin anlamını öğrenmek istediğinde ailesi tarafından erkek adamın erkek adı olur cümlesiyle geçiştirilir. "*Kızlarına Sakine, oğullarına Savaş, Cenk, Öcal, Hıncal, Cihat gibi adları koyan kültürlerin*" (Uzuner, 2013: 290) kadına ve erkeğe uygun gördüğü düşünce ve davranış biçimleri açıktır. Kadın sakın oluşuyla edilgen, erkek ise savaşan, öç ya da hınc alan etken bir varlıktır.

Geleneksel toplumların en zayıf yanlarından biri görmezden gelinen sorunlu erkeklik anlayışlarıdır. Ataerkil toplumlarda iktidarın cinsiyeti, *Su* romanındaki gazeteci Cemil Dokuzoğlu tarafından "*bu memleketin her şeyi erkek! Bankası, hastanesi, üniversitesi, parlamentosu, gazetesi, şarkısı, türküsü, yemeği, geleneği, insan hakkı, demokrasisi, babası, kocası, oğlu, profesörü, avukatı, savcısı, po... Neyse... İşte hepsi erkek!*" (Uzuner, 2013: 285) cümleleriyle dile getirilir. Kadının iffetli, çocuğun saygılı, erkeğin de şerefli olmasının beklendiği bu toplumlarda kadının eşinden boşanmak, çalışmak, okumak gibi hakları var gibi görünse de bu hakların da erkeğin kontrolünde olduğu çok açıktır. İktidarı elinde bulunduran kimi zaman baba kimi zaman kocadır. Erkeği düzenin ve iktidarın kendisi kabul eden bu anlayışa göre, "*... düzen ve düzende, kadının sadece uyumlusu makbul, erkeğin uyumlusuysa madaradır*" (Uzuner, 2013: 103).

Buket Uzuner'in tabiat dörtlemesi olarak kurguladığı *Su, Toprak, Hava* romanlarının kahramanı Defne'nin en belirgin özelliği "ideal vatandaş ve kız tipini oynamadığı" (Uzuner, 2013: 121) için 'uyumsuzluk'tur. Uyum, düzene boyun eğme, sistemin parçası olmayı kabul etme hâlidir. Geleneksel toplumların düzene uyma konusunda kadın ve erkeğe yaklaşımı farklıdır. İnsanın uyumsuzu "zeki bir erkeğe 'dâhi', (...) kadının uyumsuzunaysa zaten zeki ve cesur olacağı için 'cadı'" (Uzuner, 2013: 103) dendiği herkes tarafından bilinmektedir. Defne'nin, modern zamanların kadına dayattığı güzellik algılarını yok sayması ve toplumun bir kadından beklediği şeyleri yerine getirmemesi onu annesinin, ablasının ve çevresinin gözünde değersizleştirmektedir. Zekânın güzellikten daha kıymetli olduğunu düşünen kadınlar, geçmişten bugüne tehlikeli, garip, cadı, büyücü gibi sıfatlarla nitelendirilmişlerdir. Toplumun yaşlı bir kadından beklediklerini karşılamaması nedeniyle emniyet müdürü ve onun gibi düşünenler için Umay Bayülgen de "eli maşalı" (Uzuner, 2015: 53) "çetin ceviz'in dişil karşılığı sayılan 'cadının teki'"dir (Uzuner, 2015: 277). Geleneksel toplumlarda hepsi birkaç tipe sığdırılan kadın karakterlerden farklı davranan Umay ve Defne gibi kadınlar, birey olmayı her şeyden fazla önemsemeleriyle kılık kıyafetleriyle öncelikledikleri meselelerle hem karşı cins hem de hemcinsleri tarafından eleştirilmektedirler. Hangi yaşta olursa olsun kadının bilmişinin sevilmediği ataerkil toplumlarda kadından beklenenler, egemen erkeklik anlayışını temsil eden bir polis memuru tarafından şöyle dile getirilmektedir: "Kendi anam da olsa karım da olsa, kadın dediğin az bilecek, susacak, geride duracak" (Uzuner, 2013: 106).

Su romanında erken yaşta evlendirilen, işkenceye maruz kalan, okuma hakkı elinden alınan bir kadının kocası tarafından öldürülmesinden hareketle Türkiye'deki kadın cinayetlerine değinilmiştir. Erkeklerin işlediği bu cinayetlerin 'kadın cinayeti' ya da 'namus cinayeti' olarak adlandırılması, erkek üstünlüğünün dildeki yansımasıdır. Sakine Neşeli'nin varlığı toplum tarafından ancak ölümüyle fark edilmiştir. On altı yaşında kendisinden büyük bir akrabasıyla evlendirilen Sakine, dört çocuk annesi, yoksul, korku ve endişe dolu, yaşama sevincini kaybetmiş; bu hâliyle de binlerce Türkiyeli kadından birisidir. Kadınların okumasına engel olan, okumanın dahi erkeğin hakkı olduğuna karar veren geleneksel anlayış, kadının kiminle evlenmesi gerektiğine, boşanıp boşanamayacağına da onun yerine karar vermektedir. "Bir erkekten boşanılmaz, ancak erkek karnı boşar! Allah böyle emretmiş!" (Uzuner, 2013: 291) anlayışına sahip erkekler, boşanmak isteyen eşlerini namus ve inanç bahanesine sığınarak öldürmektedirler.

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Evlilik ve Cinsellik Üzerinden Temsili

Kadınların diplomasının dahi çoğunlukla çeyiz olarak görüldüğü geleneksel toplumlarda, kadından beklenen elbette hayırlı bir kismetle evlenip kendisini kocasına ve ailesine adanmasıdır. Tasvir, ailesinin onaylamadığı biriyle evlenmek istediğinde onu "diş teknisyeni olarak çalıştığı işinden çıkartıp, onca yıllık eğitimini de silip" (Uzuner, 2013: 30) istemediği bir yere gönderen ailesi, onun hayatındaki mutlak söz sahibidir. Dolayısıyla kadının okuması ve çalışıyor olması böyle bir toplumda özgür bir birey olması için yeterli değildir. Gelenekler, kadının hayatına yön verme yetkisini erkeklere sunarken geleneklere olan inancıyla kadınlar da bu yetkiyi isteyerek veya boyun eğmek suretiyle onaylamaktadır. *İstanbullular* romanındaki Tijen ve Belgin, Tasvir'in ailesinden farklı zihniyetlere sahip ailelerde büyümüşlerdir. Muhafazakâr bir ailede büyüyen Tasvir ve modern bir ailede büyüyen Belgin'e ailelerinin yaklaşımı çok da farklı değildir. Belgin'in diplomat olan babası "Kadınlar çiçeğe benzer, öyle zarif, narin ve güzeldirler ki! Onlara iyi

bakmak gerekir" (Uzuner, 2007: 447) cümlesini ne zaman tekrarlasa ailenin iyi yetişmiş, eğitilmiş kadınları bu mecazı gülümseyerek kabul etmektedirler. Belgin, küçük yaşına rağmen çiçeklerin bir bitki kabaca ot olduklarının ve bakıma ihtiyaç duyduklarının farkındadır. Çiçeklerin bakımının kim tarafından yapılacağını sorgulayan çocuğa verilen "*Elbette erkekler Belginciğim!*" (Uzuner, 2007: 447) cevabı her sınıftan erkeğin, kadını farklı biçimlerde kontrol altına almak istediğinin kanıtıdır. Başarılı bir kadın olarak ülkesine döndüğünde Belgin'in zihninden geçenler arasında her sınıftan kadına uygulanan baskılar vardır. Bu baskı kimi kadınlara zarafet kimi kadınlara töre adına modern ailelerde ayıp, yakışsız başka ailelerde günah diyerek kurulmaktadır. Tijen kurulan bu baskıya "*Ya çocuktum, ya genç, ya da kız kısmı, karı aklı!*" (Uzuner, 2007: 396) sözleriyle kadının her yaşta yok sayılmasına ve aşağı görülmesine isyan eder.

Geleneksel toplumlardaki baba temsilinin *Toprak* romanındaki karşılığı olan Muhtar Körağaoğlu için de "*kadın ve çocuklar güzel dünyamıza gönderilen narin çiçekler*"dir (Uzuner, 2015: 293). Kadınların erkeklere emanet edildiğine inanan Muhtar, bu emanetin babadan kocaya geçtiğini düşünmektedir. Bu anlayış, geleneksel toplumlarda kadının edilgen bir varlık olarak görüldüğünü farklı aileler bağlamında örneklendirmektedir. "*Bundan sonra onların başında kocaları vardı ve namusları artık onlara emanetti*" (Uzuner, 2015: 294) cümlesi kadını korunup kollanması gereken bir varlık olarak gören ataerkil zihniyetin yansımasıdır. Bu cümledevamında emanet edilenin namus olması da ayrıca dikkate değerdir. Kadın, baba ya da koca tarafından korunup kollanmalı ki toplumun kutsallaştırdığı namusuna bir hanel gelmesin. Muhtar'ın meslek sahibi olup kendi istediği erkekle evlenen kızını, gelenekleri yıkmakla suçlaması, okuyan kadın ve bozulan düzen bağlantısıyla ilgilidir. Kızının sezaryenle doğum yapma zorunluluğunu bile başkaldırı olarak gören, düzenin başında hâlâ kendisinin olduğunu kanıtlamak için sezaryene karşı çıkan babanın "*...kadınların doğumda bile geleneklere uygun hareket etmesi konusundaki hassasiyeti*" (Uzuner, 2015: 295) gelenekleri kızından daha fazla önemseydiğini göstermektedir.

Geleneksel toplumlarda bekâretin kutsallaştırılması, kadının baskı altına alınmasını kolaylaştırmaktadır. Cinselliğe özellikle de kadın cinselliğine yönelik ön yargılar nedeniyle hayatı boyunca bekâretini bir yük gibi taşıyan kadınlar, toplumun belirlediği sınırlar dahilinde cinselliğini yaşayabilir. Bu baskıyı hisseden kadınların yaşadığı çatışma Belgin'in "*21. yüzyılda kız çocuklarına hâlâ bekâret testi yaptırılan bir ülkede*" (Uzuner, 2007: 9) "*bir kadının beğendiği bir erkeği arzulaması, kendine bu izni verebilmesi ne zor ve sancılı bir yolculuktur*" (Uzuner, 2007: 488) cümleleriyle ortaya konulmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bekâret ve cinsellikle ilgili çifte standartlı, ikiyüzlü bir ahlâk anlayışına sebep olmaktadır. Bu riyakâr tavır, *Kumral Ada Mavi Tuna* romanında Tuna ve manken arkadaşı arasında başlayan ilişkiyle örneklendirilmiştir. Kızının manken olmasına her istediğinde bekâret kontrolüne götürmek şartıyla izin veren babanın ahlâk anlayışı kadar kızının, "*Bekâretimi bozmadan yapalım*" (Uzuner, 2012: 355) cümlesiyle özetlenen ahlâk anlayışı da sorunludur ve her anlamda ikiyüzlüdür. Sorunlu bir ahlâk anlayışının yerleştiği böyle toplumlarda kadınlar, belli bir yaşa ulaştıklarında da cinsellikleri yok sayılarak bastırılmaktadır. Birçok kadın bu baskılar nedeniyle toplumda, çalışma hayatında cinsiyetsiz bir varlık olmayı tercih etmektedir. *Su*, *Toprak* ve *Hava* romanlarının ortak kahramanlarından Semahat, dayısının tecavüzüyle başlayan sıkıntılarla baş edemeyip İstanbul'a sığındığında görünmez olmayı tercih eder. Davranışlarını, giyimini cinsiyetinin anlaşılması üzerine belirleyen Semahat'ın bir ka-

dın olduğu, çevresi tarafından bilinen ama ayırımına varılamayan bir gerçektir. Cinsiyetsizliği benimsemesinde toplumun riyakâr ve kadını suçlayan tavrı etkili olmuştur. Ensest mağduru Semahat'e kol kırılır yen içinde kalır anlayışıyla annesi dahil hiç kimsenin sahip çıkmaması kendini suçlu zannetmesine neden olur. Yıllarca Semahat kendisine "Acaba başka bir kızın değil de benim tecavüze uğramamın nedeni gerçekten de ağbimin söylediği gibi düşüncesizliğim, annemin dediği gibi fazla serbest tavırlarım, babamın küfürlerinde andığı gibi 'orospu bakışlarım'mıydı" (Uzuner, 2018: 114) sorularını sorar. Kadın tecavüze uğradığında bile suçludur. Suçlamayı yapan baba, ağabey erkek egemen zihniyetin temsilcileridir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli suçlayıcı şüphesiz annedir. Kutsallığı her koşulda öne çıkarılan, yavrusu için her şeyi yapabileceğinin altı çizilen anne, gelenekler, namus söz konusu olduğunda en az erkekler kadar erkek egemen anlayışın savunucusudur. Buradan hareketle denilebilir ki "kadınlar onaylamadan hegenomik erkeklik oluşamaz" (Sancar, 2016: 38).

Gelibolu romanında Beyaz Hala toplum nezdinde saygın bir kadındır. Babasından aldığı eğitimin bu saygınlıktaki payı "Beyaz Hala 'babasının kızı'ydı ve bir kadına ancak bir erkeğin uzantısı olarak böylesi bir değer verilebilirdi" (Uzuner, 2014: 198) cümlesiyle ifade edilmiştir. Onu köylülerin gözünde değerli kılan bir başka şey de yıllar içerisinde körelttiği dişiliğidir. Beyaz Hala kadınlığının yarattığı toplumsal engeli, hiç evlenmeyerek bekâret diyetiyle ödemiştir. Bu durum onu köylülerin gözünde adeta ermiş bir kişiye dönüştürmüştür. Ataerkil toplumlarda kadınların belli bir yaştan sonra cinselliklerinin yok sayılması, onlara genç yaşlarında elde edemedikleri bir saygınlığın kapısını aralamaktadır. Bu saygınlığa rağmen toplum, kadın bedenini hangi yaşta olursa olsun denetim altına almak ister. *İstanbullular* romanında heykeltıraş Ayhan, aldığı eğitime ve sanatla uğraşmasına rağmen egemen erkek değerlerinin etkisinden kurtulamamıştır. Belgin'le ilişkisinde erken yaşlarda dul kalan annesinin ve bu durumda olan birçok kadının da cinsel arzularının olabileceği gerçeğiyle yüzleşir: "yalnız kalan babası olsaydı onun bir analık hem de genç bir kadını analık olarak getirmesini çok da yadırgamayacaktı" (Uzuner, 2007: 336-337). Toplumun eşini kaybeden kadın ve erkeğe yaklaşımındaki eşitsizlik, cinsellik ve evlilik üzerinden bu yüzleşmeyle dile getirilmiştir.

Atatürk Havalimanı'nda temizlik işçisi olarak çalışan Hasret, ilerleyen yaşlarına rağmen gezen, yaşama isteğiyle dolu olan kadınları tuhaf karşılamaktadır. Hasret'e öğretilenlere göre o kadınlar, "çoktan yatalak olup gelinlerine eziyet etmekle meşgul olmalıydı" (Uzuner, 2007: 55). Gelinlerine eziyet etmesi beklenen kadınlar, bu gücü ilerleyen yaşlarına borçludurlar. Bu gücün arkasında yine bir erkeğin olduğunu da göz ardı etmemek gerekir; güçlerini doğurdukları erkek çocuklarına borçludurlar. "Doğu'nun yaşlı kadına erkeğe ünsiyeti bağlamında kimlik vermesi, Batı'nın genç kadını da vücudunu inkâr koşuluyla kişi ve kimlik olarak kabul etmesi yüzyıllar boyunca, kadın cinsinin soluk alabilmesini sağlamış dar geçitlerdir" (Atasü, 2009: 89). Geleneksel toplumlarda el değmemiş bir kadın olmak, belli bir yaşa ulaşmak, erkek çocuk doğurmak kadına toplumsal gerçekliğe dair bir varoluş sunmaktadır. Ataerkil cinsel ahlâk anlayışı, kadın bedenini eğer gençse seyre ve kullanıma açık hâle getirmek suretiyle nesneleştirirken yaşlandığında da yok saymak suretiyle kendi bedenine yabancılaştırmaktadır. Kadının kendi bedeni üzerinde bile söz sahibi olamaması, geleneksel toplumlarda kadın özgürlüğünden bahsetmeyi anlamsız kılmaktadır.

Kadınlığa ve erkekliğe dair toplumsal cinsiyet kodları, erken yaşlardan itibaren bilinçal-

ında kendine yer bulur. Bu kodlar, ailenin ve içinde bulunulan toplumsal çevrenin davranışları ve sözleriyle varlığını nesiller boyunca sürdürür. Kız çocuklarını misafir olarak gören geleneksel toplumlar, çoğu zaman kızların okumasına bile bu nedenle karşı çıkmaktadır. Bu anlayış, birçok kadın tarafından da benimsenmiştir ve anneler, kızlarının bu sınırları aşmasının önündeki engellerden birisidir. Kız çocuklarının “*Başka bir eve hizmet etmeye, bebe doğurup, bebe bakmaya, tarlalarda, evlerde ve yatakta çalışmak için*” (Uzuner, 2014: 179) gelin gittiğini benimseyen Meryem, kızı Beyaz’ın öğretmen okuluna gitmesine “*Kızlar okumaz, kızlar gelin olurlar*” (Uzuner, 2014: 21) sözleriyle karşı çıkar. *İstanbullular* romanındaki polis memuru Üzeyir’in, aldığı eğitime, yaşadığı döneme rağmen Meryem’den farklı düşünmediğini, üç kızından sonra dördüncüsü erkek olur umuduyla karısını hamileliğe zorlayışı göstermektedir. Üzeyir’in dördüncü çocuğun da kız olacağına dair kuşkusunun kızgınlığa evrilişi “*Hay canına yandığımın dünyası, bir kaşık düşmanı daha ha!*” (Uzuner, 2007: 328) cümlesiyle dil düzleminde açığa çıkar. ‘Kaşık düşmanı’ olarak görülen kızlar, boşuna beslenen boğazlardır; çünkü onlar ailelerinin uygun gördüğü yaşta başka bir erkeğin hükmünde yaşamak üzere evden gönderilecektir. “*Sen kızsın yapamazsın! ların başlaması ve bu dünyada erkeklere asla güvenmemesi eğitime geçiş dönemi...*” (Uzuner, 2015: 492-493) geleneksel toplumlarda kız çocuklarının, çocukluklarına veda etmeleri gereken dönemi işaret eder. ‘Erkeklere güvenme’ öğüdü, kız çocuğunun bedeni üzerinde kurulmaya başlanan hâkimiyetle namus hassasiyetiyle ilgilidir. “*Erkek adam laf taşımaz*”, “*namusun üzerine yemin et*” (Uzuner, 2015: 79) gibi ifadeler de egemen erkeklik anlayışının erkek çocuklar üzerinde kurduğu baskıyı yansıtmaktadır.

Evliliğe dair kurallar, evlenen tarafların yaşlarından boşanmış kadının özel hayatının sınırlarına kadar erkek egemen anlayışa göre belirlenmektedir. Belgin yetiştiği aile çevresine, aldığı modern eğitime ve akademik kariyerine rağmen önceki evliliğinde kocasının kendisinden on yaş büyük olmasını sorun olarak görmezken Ayhan’ın kendisinden beş yaş küçük oluşundan rahatsızdır. Evliliklerde kadınların erkeklerden daha genç olması gerektiği âdetine sıkı sıkıya bağlanılan erkek egemen toplumlarda, kadının kocasından büyük olmasının tasvip edilmeyişi *Gelibolu* romanında Meryem ve Gazi Alican’la örneklendirilmiştir. Savaş nedeniyle buhranlı günler yaşayan Gazi Alican’a büyük bir fedakârlıkla bakan “*Meryem, bu fedakârlığıyla ‘yaşının evleneceği erkekte büyük olması ayıbı’ni örtüyordu*” (Uzuner, 2014: 19). Geleneksel toplum yapısının “*talep ettiği kadın, bütün uygarlıklarda Üç S ve Üç Kâr kuralına uymak zorundadır! Sessiz, sadık, silik; vefakâr, cefakâr, fedakâr! Aksi halde çatışma başlar*” (Atasü, 2009: 85).

Ataerkil toplumlarda boşanmış bir kadın olmanın zorluğu, *İstanbullular* romanında Mehmet Entek’in ikinci karısının yeni ilişkisinden hareketle anlatılmaktadır. Bu ilişki, Mehmet tarafından onaylanmadığı için “*çocuklarının annesine ölene dek bir Entek kalacağına dair uyarı yapılmış ve hemen ardından kadının annesiyle beraber derhal İzmir’e taşındığı duyulmuştu(r)*” (Uzuner, 2007: 77). Buradaki ‘ölene dek’ ifadesi ataerkil toplumların düşünce kalıplarını yansıtmaları bakımından dikkate değerdir. Bir kadının boşanmış olsa dahi eşinin soyadını, namusunu temsil etmeye devam edeceğine dair hastalıklı kanaat, kadının özgürleşmesine manidir. Mehmet, evlilik bağlamında egemen erkek tavrını yansıtmaları bakımından önemli bir kahramandır. Kadın, evlilik, onu toplumda iyi bir yere taşıdığı sürece değerlidir. İlk eşi Belgin’in yeri bu yüzden farklıdır. Belgin, kocasının aşağılamalarına boyun eğmeyip evliliğin dar alanına kendini hapsedmeyen aldığı kararlarla ataerkil düzene başkaldırabilen, yanında bir erkek olmadan var ola-

bilen, konforun ve gücün rehabetine yenik düşmeyen, ideallerini gerçekleştirmeyi başaran güçlü ve entelektüel bir kadındır. Uzuner, Belgin'le zor olsa da geleneksel toplum yapısının kalıplarının kırılabilceğini, kadının birey olmayı seçmesi gerektiğini göstermektedir.

Su, Toprak ve Hava romanlarında Orta Asya Türk kültürüne göndermeler vardır. Bu göndermelerin bir kısmı, kadının toplumdaki değişen konumuyla ilgilidir. Bu romanlarda Türkiye'de kadın olmanın zorluğu, öldürülen kadınlarla farklı kadınlık halleriyle polisiye bir kurgu içerisinde okuyucuyla buluşturulmuştur. *Kutadgu Bilig'*den alınan mısralar, olayların çözümlenmesinde birer şifredir. Çevre ve kadın sorununu kadim Türk inanışlarından yola çıkarak sorgulatan yazar, tarihi süreçte Türk insanının çevreye ve kadına bakışındaki değişimi gözler önüne serer. Eski Türklerde harem olmaması, Türklerin kadim geleneklerinde her canlıyı eşit kabul etmesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu durum "erkek kendini kurtla kuşla, ağaç ve suyla, tüm canlılarla eşit görürken kadına üstünlük taslayamazdı" (Uzuner, 2015: 175) cümlesiyle açıklanır. Çok eşlilik, erkeğin kadından üstün kabul edildiği toplumlarda mümkündür.

Hava romanında Gevher Sultan'dan hareketle resmî tarih kayıtlarının iyi yetişmiş birçok kadını görmezden gelişi eleştirilmektedir. Müzenin Gevher Sultan adının değiştirilip Selçuklu Uygarlığı Müzesi yapılması geleneksel toplumların her alanda kadını yok sayma anlayışının bir örneğidir. Tarihi süreçte hem erkekler hem de kadınlar sınıfsal ve dinsel farklılıkların yanı sıra birçok nedenle sahnenin dışına itilmişlerdir. Erkeklerin sahnenin dışına itilmeleri hiçbir zaman cinsiyetleriyle alakalı değilken kadınların sadece kadın olmaları nedeniyle tarih yazımında görmezden gelinip yok sayılması feminist araştırmacıların üzerinde durduğu meselelerdendir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği tarih yazımında da ortaya çıkmaktadır. Tarih de tarihin kapsadığı alanlar da eril niteliklere sahiptir. Kadınların tarih sahnesinde olmayışı feministler tarafından "her zaman meçhul askerden daha meçhul bir asker vardır: Meçhul askerın karısı" (Berktaş, 2012: 20) ifadesiyle net bir biçimde ortaya konulmuştur.

SONUÇ

Ataerkil toplumlarda kadınlık, bir baskılanma hâlidir. Ataerkil kültür; kadını farklı zaman ve zeminlerde egemen erkeklik anlayışının oluşturduğu kalıplarla mütemadiyen böler ve kadının tam olma, birey olma yolunda önüne annelik, bekâret, namus, aşk, aile gibi kutsallaştırılmış engelleri koyar. Geleneksel toplumlarda kadınların birçok baskıya maruz kaldığı açıktır. Bu baskılar kimi zaman ekonomik kimi zaman cinsel, kültürel niteliğe sahiptir. Kadınların baskıları bertaraf etmesi, bir kimlik edinmesi çoğu zaman yanındaki erkekle mümkündür. Bu durum toplumun modernleşmesiyle birlikte değişiklik gösterse de toplumsal cinsiyete dair eşitsizlikler günümüzde bütünüyle ortadan kalkmış değildir. Buket Uzuner bu eşitsizliği ve eşitsizliğe karşı duran kadınları eserlerinde dile getirirken aynı zamanda Türk toplumunun geçmişten bugüne yaşadığı değişimi de gözler önüne sermektedir. Toplumsal cinsiyete dair eşitsizlikler, eğitimli-eğitimsiz, kentli-köylü, çalışan-çalışmayan, evli-bekâr kadınlarla kurmaca metnin imkânları doğrultusunda güncel meselelerden hareketle ele alınıp işlenmiştir. *Su, Toprak, Hava* romanlarında Uzuner, toplumsal cinsiyet eşitsizliğindeki vahameti öldürülen, susturulan, taciz edilen kadınlarla vurgulamaktadır. Bu eserlerinde kadim Türk inanışlarına sıkça değinen yazar, göçebelikten yerleşik hayata geçişle ve tarihsel süreçte yaşanan dini, siyasi sosyal değişimlerle Türk kadınının toplumdaki yerini anlatmaktadır. Değişen toplumsal yapı ve kadın meselesi

etrafındaki tartışmalara farklı bir bakış açısı getiren yazar, toplumu köklerini, kadim Türk inanışlarını hatırlamaya davet eder.

Yazı hayatına hikâyeyle başlayan Buket Uzuner, ortaya koyduğu ilk eserlerinden itibaren kadın meselesini kadın bakış açısıyla ele alıp görünür kılan yazarlardandır. Yok sayılan kadın cinselliğini, kadın bedeni üzerindeki eril tahakkümün izlerini, toplumun geleneksel bakış açısındaki ikiyüzlü tavrı içeriden bir gözle değerlendirmiştir. Geleneksel toplum yapısının cinsler arasındaki ikiyüzlü tutumunu belirginleştiren Uzuner, bu tutumun erkekler için de sorunlu olduğuna değinmektedir. Bütün bu sorunların -kadın, erkek, toplumsal cinsiyet eşitsizliği hatta çevre- kaynağında egemen erkeklik anlayışlarının olduğunu vurgulayan yazar, geleneksel toplumların sömürülen, ezilen, nesneleştirilen ve eşitsizliğe uğrayan kadınlarına, zor olsa da başka türlü yaşamının mümkün olduğunu, her şeye rağmen kadının birey olma mücadelesinde başarılı olabileceğini kurmaca dünyanın kadın kahramanlarıyla göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Atasü, E. (2001). *Kadınlığım, Yazarlığım, Yurdum*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- (2009). *Bilinçle Beden Arasındaki Uzaklık*. İstanbul: Everest Yayınları.
- De Beauvoir, S. (1993). *Kadın İkinci Cins*. çev. Bertan Onaran. İstanbul: Payel Yayınları.
- Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- (2012). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Donovan, J. (2013). *Feminist Teori*. çev. Aksu Bora-Meltem Ağduk Gevrek vd. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Humm, M.(2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. çev. Özge Altay-Gönül Bakay. İstanbul: Say Yayınları.
- İrzık, S. ve Parla, J. (2009). *Kadınlar Dile Düşünce: Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, Se. (2016). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Stone, A. (2016). *Feminist Felsefeye Giriş*. çev. Yonca Cingöz-Bilge Tanrıseven. İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Uzuner, B. (2002). *Gümüş Yaz Gümüş Kız*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2004). *Şiirin Kızkardeşi Öykü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2007). *İstanbullular*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2010). *Ayın En Çıplak Günü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2011). *Şairler Şehri*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2012). *Kumral Ada Mavi Tuna*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2012). *Balık İzlerinin Sesi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2013). *İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*. İstanbul: Everest

Yayınları.

- (2013). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2014). *Karayel Hüzünü*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2014). *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2015). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2016). *Benim Adım Mayıs*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2016). *Güneş Yiyen Çingene*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2016). *Yolda*. İstanbul: Everest Yayınları.
- (2018). *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Hava*. İstanbul: Everest Yayınları.